

viněné“, za reprezentanta „slovenského humanismu“).

Nepochybuji o tom, že Tížikovo *Náboženstvo vo verejnom živote na Slovensku* otevírá zásadní témata veřejného a politického (nejen náboženského) života našich východních sousedů, kromě některých trefných poznatků však přináší spíše rozvláčené než argumentačně bohaté, a k tomu dosti zaujaté výklady, aniž důsledně odpovídá na svoji ústřední otázku – proč se církevní religiozita, v první řadě římskokatolická, stala na Slovensku tak klíčovou? V tomto smyslu je vydání tohoto díla nanejvýš problematické nebo přinejmenším předčasné, protože autorovi zabránilo v hlubším analytickém zpracování tématu. Pokud ale kritické reakce a diskuze nad Tížikovou knihou povedou k tomuto poznání, svůj účel vlastně (bezděčně) splní.

Zdeněk R. Nešpor

Hana Horáková: *Kultura jako všelék?*

Kritika soudobých přístupů

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2012, 318 s.

Fenomén kultury je ve společenskovědním diskurzu často traktovaným tématem. Lze souhlasit s Hanou Horákovou v tom, že „kultura je spolu se sociální organizací základní podmínkou lidské existence“ (s. 12), ale zároveň se kultura „stala módním diskurzem soudobé společnosti“ (s. 14). Pokud se přikloníme k jednomu z těchto tvrzení, tak se otevírá otázka, jak tento fenomén zkoumat a prostřednictvím jakých teoretických rámců ho můžeme uchopit. Zodpovězení těchto otázek nebo alespoň vodítko k jejich zodpovězení může poskytnout recenzovaný titul *Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů*. Tento titul představuje robustní přehledovou studii, ve které se autorka zabývá přehledem teorií a přístupů věnujících se fenoménu kultury. Co se týče rozsahu a množství reflektovaných přístupů k fe-

noménu kultury, je nutno ocenit autorčin široký teoretický záběr a množství prezentovaných pohledů týkajících se postavení kultury v rámci života společnosti. Hlavním cílem práce je „prezentovat kulturu jako společenskovědní problém“ (s. 15). Tuto skutečnost se s ohledem na přehledový charakter textu podařilo autorce naplnit. Argumentační linie textu je rozdělena do dvou částí, jež se týkají odlišné problematiky výzkumu kultury. V první části knihy se autorka zaměřuje na fenomén kultury z pohledu jeho možného metodologického, epistemologického a ontologického uchopení. Druhá část knihy je zaměřena na propojení kultury s určitým normativním rámcem politiky a morálky. Celkově je argumentační linie knihy čtenáři předkládána v šesti dílčích kapitolách, které jsou tematicky a argumentačně konzistentní a z pohledu celkové struktury textu lze jejich zařazení a návaznost označit za logické.

První kapitola je věnována přehledu kulturních teorií a nahlížení na kulturu v obecném a antropologickém smyslu. Kapitola nese název „Zneklidňující dichotomizace“, což reflektuje skutečnost, že „téma dichotomizace prostupuje myšlení a logiku západní civilizace“ (s. 22). Tato problematika spočívá v tom, že poukazuje na nedokonalost klasifikačních schémát, ale zároveň se bez dichotomizace neobejdeme (s. 22). Z tohoto karteziánského dualismu pak vychází atomistické pojetí kultury, které vede k tomu, že si kulturu „můžeme uvědomovat, kriticky reflektovat a do jisté míry se od ní osvobodit, ale to, jak o věcech přemýšlíme, jaké koncepty používáme, v jakých kategoriích pojmáme svět, o co se snažíme, vůči čemu se vymezujeme, čeho chceme dosáhnout, je dáno tím, jak naše myšlení, vnímání a cítění bylo formováno během celého života“ (s. 25). Proti atomistickému pojetí kultury stojí pojetí komunalistické, které postuluje, že „lidské myšlení a jazyk jsou včleněny do systémů společenského zvyku a každý takový systém je spojen s příslušnou komunitou“ (s. 24). Od to-

hoto vymezení se autorka v této kapitole přesouvá ke vzájemnému propojení pojmů kultura a civilizace. Zabývá se ambivalentním vztahem těchto dvou pojmů a chronologickými a normativními proměnami tohoto vztahu. Od něj se autorka přesouvá k rozporu mezi pozitivismem a postpozitivismem a s tím souvisejícím objektivistickým a subjektivistickým vnímáním fenoménu kultury, přičemž z argumentace předkládané v celém textu je patrné, že autorka sama osciluje mezi těmito paradigmaty. Poslední dichotomii rozebíranou v této kapitole tvoří rozdíl mezi érickým a etickým hlediskem při studování kultury, tedy mezi přístupy zkoumajícími kulturu zevnitř a z venkovního pohledu. Tato dichotomie podle autorky „patří zároveň ke klíčovým problémům teorie sociálních věd“ (s. 54).

Po představení základních dichotomií ve studiu kultury, ale i v sociálních vědách obecně, se autorka v následující kapitole přesouvá k samotnému fenoménu kultury, k jeho definování, genezi a typologizaci. Hned z kraje kapitoly hovoří Hana Horáková o problematice poskytnutí jasné definice tohoto fenoménu, jelikož „(k)ultura je slovo, termín, pojem, koncept i koncepce“ a zároveň se jedná o „pojem módní, kontroverzní, mlhavý a mnohoznačný“ (s. 62), jehož etymologický původ sahá do starověku. Tato nemožnost poskytnout obecně platnou definici pojmu kultura je ještě podtržena v závěru kapitoly, kdy autorka tvrdí, že „(k)ultury jsou porézní, s nejasnými okraji, neurčité, vnitřně rozporné, nejsou nikdy zcela identické a jejich hranice jsou v pohybu“ (s. 94). Kulturu lze typologicky klasifikovat podle dvou základních významů, ve kterých je tento pojem používán, a sice ve významu axiologickém a ve významu antropologickém. Přičemž autorka se v recenzovaném titulu věnuje primárně pohledu antropologickému. V souvislosti s předkládanými typologiemi vnesu první připomínku k textu, i když se jedná spíše o připomínku subjektivní. Autorka v této části textu začíná používat termín „umě-

nověda“, který se následně opakuje v celém textu, a jeho kontextualizace a využívání se mi jeví jako částečně pejorativní.

Jak již bylo řečeno, Hana Horáková vychází primárně z antropologického pohledu na kulturu. V souvislosti s tím blíže popisuje rozlišení pojmu kultura z pohledu antropologie. Klasické rozdělení tohoto pojmu spočívá v rozlišování mezi dvěma rovinami kultury, a sice obecné a specifické, kdy kultura v obecném významu označuje „univerzální lidský fenomén, jenž není vlastní jiným biologickým formám života“ (s. 69), zatímco specifický význam kultury označuje určitý „způsob života různých skupin lidí“ (s. 70). Z antropologického pohledu je pak signifikantní rozlišení mezi kulturou v singuláru a plurálu, jemuž je věnována nejrozsáhlejší část kapitoly.

Metodologická, ontologická a epistemologická část knihy je uzavřena kapitolou věnující se úloze antropologie ve výzkumu kultury a významu antropologie v obecném smyslu. Úlohu antropologie ilustruje autorka na vybraných příkladech pojetí kultury u vybraných autorů (konkrétně C. Geertze, C. Kluckhohna, B. Malinowského, M. Sahlinse a R. Wagnera). V této přehledové části jsou charakterizovány odlišnosti a styčné body v přístupech výše jmenovaných autorů, jejichž výběr musí být nutně selektivní, ale díky vhodnému zvolení prezentovaných autorů se autorce daří poskytnout široký přehled možných vnímání kultury z antropologického pohledu, ale i antropologie jako vědní disciplíny. V této části recenzovaného titulu si dále autorka částečně otevírá cestu ke druhému tematickému bloku, který je věnován normativnímu rámci kultury.

Druhá tematická část recenzovaného titulu je tedy věnována normativnímu pojetí kultury a jejímu propojení s morálkou a politikou. První kapitola této tematické sekce se blíže zaměřuje na představení vzájemného vztahu kultury a politiky. Tento obrat kultury směrem k politice zasazuje autorka do šedesátých let minulého století, pro-

tože v tomto období „(d)ošlo k výraznému propojení kultury s politikou, ideologií a morálkou“ (s. 152). Tento příklon politiky ke kultuře výstižně charakterizuje tvrzení, že „(p)olitici mluví o ‚kulturní revoluci‘: k řešení problémů chudoby, zneužívání drog, zločinu atd. je údajně třeba zásadní kulturní změny“ (s. 153). Konkrétně se tato kapitola snaží osvětlit vzájemný vztah mezi kulturou a mocí, jelikož „kultura je přítomna ve všem sociálním jednání, včetně ekonomického a politického“ (s. 154). Nutnost zkoumat vzájemný vztah kultury a moci po obratu kultury k politice je pak logickým vyústěním toho, že sociální vědy jsou neoddiskutovatelně součástí sociálních a politických problémů. Na druhé straně se autorka v této kapitole zaměřuje na vztah mezi nacionalismem a kulturou. Mezi těmito fenomény je velmi úzká kauzální souvislost, která se projevuje v tom, že „(z)politizovaná kultura jako kolektivní identita se nejzřetelněji projevuje ve fenoménu národní identity“ (s. 157). Problematika politizace kultury je pak výstižně ilustrována na stručné studii apartheidu.

Tato kapitola věnující se vztahu politična a kultury představuje, dle mého soudu, jedinou problematičtější část recenzovaného titulu, neboť samotný vztah kultury a politiky by si zasloužil více prostoru. Kritickou připomínku ale vznesu hlavně ke skutečnosti, že autorka na jednu stranu sice velmi vhodně operuje s termínem politizace kultury, který stojí na argumentačně pevných základech a je vhodně doplněn stručnou studií, na druhou stranu však nereflexuje opačný fenomén, a sice kulturalizaci politična, která může držitelům moci sloužit k tomu, aby se vyhnuli řešení určitých krizí a problémů (například otázka nezaměstnanosti a nezaměstnatelnosti určitých socioekonomických skupin) s odkazem na jejich kulturní východiska. Tato kritická připomínka je ale spíše poznámkou, kterou by mohla autorka zohlednit v případě svých dalších textů.

Předposlední kapitola argumentačně navazuje na předchozí a autorka se zde věnuje tomu, že z pojmu kultura se stalo něco, co můžeme označit jako *empty signifier*, tedy něco, co zahrnuje tak široké spektrum aktérů, pojmů, koncepcí, teorií a přístupů, že tento pojem je sám o sobě prázdným a o ničem nevypovídajícím. To lze ilustrovat na tvrzení, že „(k)ultura se stala v poslední době významným aspektem nejen v akademii, ale koncept kultury zdomácněl i mimo akademickou oblast. Ve veřejném prostoru, zejména v médiích, se ho zmocnili nejružnější publicisté a komentátoři společenského dění, zastánci multikulturalismu a další“ (s. 221). Z tohoto nadterminování pojmu kultura by se měly sociální vědy určitým způsobem vymanit. Na základě inflace pojmu kultura, které je tato kapitola věnována, se autorka přesouvá ke kapitole poslední.

V té je nejvíce patrný normativní charakter vnímání fenoménu kultury. Konkrétně se autorka zabývá dvěma soudobými trendy, jež se objevují v postmoderních sociálních vědách, a sice tzv. psaním proti kultuře a psaním pro kulturu. Tyto sekce jsou opět tvořeny pohledy vybraných autorů, přičemž psaní proti kultuře lze shrnout tvrzeními, že „kulturní teorie je ‚sociálně neblahá‘ (...), neboť zastihuje pravou povahu kultury jako rozvratné a destruktivní síly“ (s. 263), a že „(k)oncept kultury příliš zdůrazňuje jedinečnost, ohraničenost, homogenitu, celistvost a bezčasovost způsobu života určité společnosti“ (s. 264). „Kultura v antropologickém významu také vede k separacím, které nevyhnutelně navozují pocit hierarchie.“ (s. 264) Pozice obhajující postavení kultury v sociálním životě a potřebu jejího zkoumání shrnuje tvrzení, že problematické nakládání s pojmem kultura nevychází z konceptu kultury, ale z jeho zneužití.

Závěrem mohu konstatovat, že recenzovaný titul Hany Horákové *Kultura jako všelék? Kritika soudobých přístupů* představuje zdařilou přehledovou studii, jež je věno-

vána fenoménu kultury, jejímu postavení v rámci antropologie a možnostem zkoumání tohoto fenoménu v rámci sociálních věd obecně. Díky přehledovému charakteru, výstižné a pochopitelné argumentaci má kniha potenciál oslovit laickou veřejnost, ale jeví se přínosná i pro veřejnost odbornou, která zde může nalézt koncepce a přístupy využitelné v rámci konkrétního výzkumu. A dále může kniha posloužit jako odrazový můstek a rozcestník pro všechny autorky a autory, kteří se ve svém výzkumu věnují fenoménu kultury.

Petr Krčál

John S. Dryzek: *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance*
Oxford, Oxford University Press 2010,
229 s.

John Dryzek patří mezi významné osobnosti politické teorie. V současné době působí jako profesor na Centre for Deliberative Democracy and Global Governance na Australian National University a věnuje se především oblasti environmentální politiky a tzv. deliberativní demokracie. Deliberativní demokracie, která zažívá v posledních desetiletích poměrně masivní nárůst popularity, se od ostatních pojetí demokracie odlišuje především svým zásadním důrazem na tzv. veřejnou deliberaci, která předchází volbám nebo jinému způsobu kolektivního rozhodování. Deliberací je míněn inkluzivní komunikační proces, kterého se účastní kompetentní aktéři a v jehož rámci dochází k utváření a přeměně preferencí. Ve své zatím poslední knize *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance* se Dryzek, podle vlastních slov, pokouší nabídnout čtenářům určité „prohlášení o stavu teoretické i praktické stránky deliberativní demokracie“ (předmluva, s. v). Vedle stručného představení aktuálních trendů se v knize věnuje především diskuzi teoretických základů svého vlastního pojetí delibe-

rativní demokracie a deliberativního vládnutí a následně jejich prizmatem nahlíží klíčové výzvy a problémy, s nimiž se deliberativní teorie i praxe aktuálně potýká. Neopomíjí přitom ani ty, které leží vně hranic tradičních liberálních demokracií. Do diskuze vtahuje nejen ostatní stoupence deliberativního přístupu a teoretiky, na něž stávající generace navazuje, ale i některé argumenty kritiků. Na řadě míst jsou v knize uvedeny příklady z Dryzekovy vlastní výzkumné praxe (případně praxe jeho blízkých kolegů včetně Simona Niemeyera, který je také spoluautorem dvou kapitol knihy). Deliberativní praktiky jsou však ilustrovány i na příkladech značně obecnějších. Na výročí prezidenta Obamy, zpěváka Bonna z U2 či některých praktikách čínské komunistické strany Dryzek demonstruje, že deliberativní demokracie není jen předmětem akademické teorie či experimentálního empirického výzkumu, ale v řadě ohledů se prosazuje i do politické praxe.

Knih je rozdělena do tří hlavních částí. V první části Dryzek popisuje, jakým způsobem se proměňovalo a proměňuje postavení deliberativní demokracie v rámci politické teorie, s důrazem na „obraty“, jimiž podle něj deliberativní demokracie prošla po roce 2000 (institucionální, systematický, praktický a empirický), a představuje tzv. deliberativní systém a jeho jednotlivé složky. Vlastní jádro textu knihy pak tvoří její druhá a třetí část, k nimž odkazuje i název knihy – základy deliberativní teorie (kapitola Foundations) a domény deliberativní demokracie, které stojí vedle rámce tradičních národních demokratických států (kapitola Frontiers).

Podle Dryzeka není deliberativní systém nutně vázán na určité konkrétní institucionální uspořádání a může být aplikován i na systémy, v nichž např. nefungují politické strany či volby. I z tohoto důvodu Dryzek často místo *deliberativní demokracie* hovoří o *deliberativním vládnutí* (*deliberative governance*). O jakémkoliv systému je podle něj možné mluvit do té míry jako